

УДК 378.091.12.:378.046-021.68](477.84)«1945/1950»
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2023/2.10>

Мартинів М.А.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ІДЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ УДОСКОНАЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ 1945–1950 РР.

У статті аналізується ідеологічна складова діяльності Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів (далі – ТІУКВ) упродовж 1945–1950 рр. Досліджується змістове наповнення лекційного матеріалу методистів для педагогів області, погодинне навантаження, їх розподіл на вивчення певної теми. Висвітлюється ідеологічна агітація крізь призму радянського патріотичного виховання та партійно-комуністичного впливу, а саме, роль періодичних видань на формування світогляду освітян Тернопільської області. Вивчається тематика методичних журналів і бібліотечного фонду ТІУКВ. Простежується частина зміна штатного персоналу, його національна приналежність.

Архівні матеріали свідчать про широкий спектр агітаційного впливу на педагогів області через засоби масової інформації, лекції методистів інституту, курси підвищення кваліфікації, вивчення досвіду викладання предметів, які описувалися і публікувалися в тематичних педагогічних журналах. Останні поповнювали бібліотечні фонди ТІУКВ у значній кількості, що зафіксовано в інвентарних та бухгалтерських книгах закладу. Лівову частку ілюстративного матеріалу присвячено вождям правлячої комуністичної партії: стяги, символіка, портрети різної величини, виставки народної творчості в стилі радянської епохи. Характерно, що в екзаменаційних матеріалах з історії України чи з всесвітньої історії переважали питання з історії «народних» революцій локального та світового масштабу, затверджені обласним відділом народної освіти (далі – ОВНО) Тернопільської області, а в подальшому через інститут скеровувалися до закладів середньої освіти. ТІУКВ виступав інструментом ідеологічного впливу на освітян області. Перевірки і контроль навчальних закладів відбувалися систематично. Особливу увагу привертає ідеологічне наповнення лекцій, виставок, методичних розробок тощо. Вплив на освітян області відбувався за допомогою методистів ТІУКВ – через перевірки та догани, показові звільнення з метою залякування директорів, учителів – за невиконання завдань ідейного виховання учнівської молоді.

Ключові слова: Тернопільський інститут удосконалення кваліфікації вчителів, семінари, лекції, перепідготовка учителів, педагогічні наради, районні педагогічні кабінети, бібліотечний фонд інституту.

Постановка проблеми. Освіта завжди була предметом зацікавлення органів влади, особливо важливим був ідеологічний складник, за рахунок якого радянські функціонери намагалися активно «впроваджувати» у життя і популяризувати утопічні соціалістичні ідеології, формувати «нове» суспільство з комуністичним майбутнім.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Задекларована тема практично не висвітлювалася науковцями. Однак функціонування радянської системи освіти та її кадровий потенціал в новоутвореній Тернопільській області упродовж 1939–1941 рр. [10, с. 90–92], вплив преси як засобу радянзації Тернопільщини в період радянської окупації (вересень 1939 – червень 1941 рр.) [11, с. 161–164] вивчав Л. Кравчук. Становище українського шкільництва в умо-

вах німецького окупаційного режиму на території Тернопільщини (1941–1944 рр.) досліджував Ф. Полянський [16, с. 202–205]. Ті чи інші питання, пов'язані з особливостям функціонування вказаної установи у перші повосенні роки становлення, матеріально-фінансове становище, кадровий потенціал розкрито авторкою статті [12, с. 69–77; 13, с. 51–59; 14, с. 191–197; 15, с. 166–171]. Основу джерельної бази складають архівні справи фонду 2062 Державного архіву Тернопільської області (далі – Держархів Тернопільської обл.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Влітку 1940 р. запрацювали короткотермінові курси для перепідготовки педагогів шкіл на різних локаціях. Окрім того їх проводили для західного регіону УРСР 1 педагогічний, 6 учительських інститутів і 18 педагогічних шкіл [10, с. 90–92].

Це свідчило про недостатній рівень забезпечення радянськими кадрами системи освіти. У нормативних документах йшлося про необхідність забезпечення сприятливих умов для успішного підвищення кваліфікації кожного учителя, надаючи йому всебічну допомогу в педагогічній роботі [1, арк. 1]. Наголошувалося на організації в усіх методичних об'єднаннях доповіді на тему: «Інтернаціональне виховання у школах Західної України» [1, арк. 4]. У такому ракурсі проходили інші заходи з метою для виховання «нового» освітянина.

У 1944 р. ТІУКВ проводив у м. Чорткові триденні курси, які організували методисти закладу за такими напрямками: ознайомлення з наказами Народного комісаріату освіти (далі – НКО), постановами партії та уряду про школу, про організацію навчальної роботи школи, роботу піонерської та комсомольської організації у світлі рішень XII пленуму партії, про планування і облік роботи в школі, контроль роботи педагогів та учнів, вивчення книги Й. Сталіна «Про велику вітчизняну війну Радянського союзу» [1, арк. 15], радянської літератури періоду війни, військово-фізкультурні вправи та ігри, радянські, військові, дитячі й народні пісні в школі тощо [1, арк. 19]. Отже, значну частину курсів становила ідейно-політична складова, наскрізною лінією якої виступала педагогічна робота, орієнтована на радянське виховання учнівської молоді.

У відповідності із затвердженим навчальним планам від 13 травня 1946 р., тематику місячних курсів із підвищення кваліфікації учителів представлено у табл. 1.

З 208 год. – 50 год. відводилося на ідейно-політичне навчання, що складало майже четверту частину навчального плану курсів підвищення кваліфікації педагогів Тернопільської обл. Що мало сприяти подальшій радянській учительського та учнівського колективу.

Аналіз листування НВО зі школами з різних навчально-виховних питань за 1944 р., з установами районних відділів освіти щодо кращих вчителів району, комплектування бібліотечних фондів, організації гуртків свідчив про першочергове завдання – радянську усього сектору середньої освіти. Свідченням чого була підготовка доповіді на тему: «Інтернаціональне виховання і

Таблиця 1

Аудиторія слухачів вчителів	Закон про 5-й план відбудови й розвитку народного господарства СРСР на 1946–1950 рр.	Вибрані питання з основ марксизму-ленінізму	Методика предмету	Практичні роботи по предмету	Різне	Педагогіка	Психологія	Форми й методи здійснення контролю	Шкільна гігієна	Разом
Математики й фізики	20	30	57	12	89					208
Завучів	20	30				78	30	40	10	208
Іноземної мови (східних областей)	20	30	20		138					208
Іноземної мови (західних областей)	20	30	20		30 і 30 78					208
Української мови і літератури	20	30			158					208
Біології та хімії	20	30	70	30	58					208
Історії /географії	20	30	118	40/30	/128					208
Завідуючих РМВНО та інспекторів шкіл	20	30			10	68	30	40	10	208
Директорів	20	30				78	30	40	10	208
Математики	20	30	136	22						208
Фізики	20	30			158					208
1–4 класів	20	30		8	150					208
Завідуючих початкових шкіл	20	30			14	78	40	16	10	208

[5, арк. 1–24].

боротьба з націоналізмом в школах західної України» [2, арк. 16].

Про несприйняття радянської ідеології йшлося у наказі від 16 листопада 1945 р. № 16 Тернопільського ОВНО. У ньому наголошувалося на не задовільному стані роботи директорів шкіл щодо виховання учнів на засадах радянської ідеології. Незважаючи на критику, фіксувалися «позитивні» показники у районах, що «справлялися» з поставленими завданнями: Кременецький, Скалатський, Микулинецький, Вишневецький. До завідувачів районних відділів освіти, які нехтували задекларованою на курсах навчально-виховною роботою, вживалися відповідні дії. Так, догани отримали очільники Чортківського та Буданівського районних відділів народної освіти, тому що школярі не були охоплені навчанням, не забезпечувався належний контроль з радянськими та партійними органами районів. Звільнено завідувачів: Ланівського, Чортківського, Збараського, Мельницького районних відділів народної освіти [2, арк. 16].

Аналіз архівних справ свідчить про те, що завідувачі «відсиджувалися у своїх кабінетах», саботували функції «контролю» (згадуються в кожному документі), що стало основною причиною звільнення. Повідомлялося про відсутність даних у районах щодо кількості комсомольців, піонерів, вивчення постанов партії тощо [2, арк. 17]. Можемо припустити, що це була реальна ситуація настроїв місцевого населення в особі директорів шкіл, до нового політичного устрою, який міцно «взявся» до перебудови системи освіти та ідейного налаштування соціуму. Супротив наштовхувався на відсторонення від освітнього процесу не задоволених.

Характерним було те, що завідувачі районних відділів народної освіти, директорів, звільняли, а учителям оголошували догани. Причинами яких були обласні письмові контрольні роботи з української мови та математики, які надсилав ТІУКВ. Після їх перевірки методистами виявилось, що оцінки, виставлені учням, були не обґрунтовано завищено. Оцінка 5 після перевірки відповідала 2 або 1. Тому, учителі які безвідповідально віднесли до перевірки робіт отримували догани. Ситуацію із завищенням оцінок та безвідповідальністю учителів пояснювали низьким рівнем контролю з боку керівництва. Так, у Тлустенецькій школі, Тербовлянській школі № 1 показово звільнено директорів [3, арк. 1–2].

Цілком закономірно, що це призводило до «посилення» контролю за працівниками шкіл, директорами, учителями й учнями. Формальним

приводом було не належне ведення і перевірка класних журналів, внутрішньої документації тощо [3, арк. 1–2]. Про що свідчить листування НКО з ОВНО та іншими закладами [4, арк. 45]. ТІУКВ також знаходився під контролем НКО. Аналіз річного звіту за 1947–1948 рр. складався з декількох пунктів. Один з яких стосувався штату. Зокрема 6 методистів, які працювали за сумісництвом через відсутність кадрів. Це стосувалося двох методистів з іноземної мови, двох методистів з хімії та природознавства, методиста з історії та фізкультури. Особливу увагу приділялося обміну педагогічним досвідом через організацію «Обласної педагогічної виставки». Крім рукоділля, наочних матеріалів різних сфер педагогічної науки, виховної складової учителів і ролі школи у вихованні учнів, окремо йшов облік відвідувачів. Це мало на меті підкреслити важливість такого заходу та зацікавленості як учителів так піонерів та вожатих, комсомольців. Окремо присвячено розлогий опис серпневій учительській конференції, що стало системним явищем перед початком нового навчального року [4, арк. 1–45].

Основною тематикою секції початкових класів був аналіз знань учнів за 1946–1947 н. р. Звітували про покращення успішності з російської мови у 2–4 класах в школах з українською мовою навчання, техніки читання у 1–4 класах, обчислення арифметичних задач з письмовим поясненням, планування роботи на I півріччя 1947–1948 н. р. Секція мови і літератури, історії та конституції (окремо проходила секція з ідейно-політичного виховання), географії, фізико-математична, природознавства та хімії, акцент здійснювався на сільське господарство. У секції фізкультури та воєнної справи, завідувачів методичними кабінетами і районних інспекторів шкіл, директорів та завідувачів навчальною роботою, піонервожатих «змушували» вивчали спорт в СРСР тощо [4, арк. 1–45].

Вагомий акцент в ідеологічному вихованні здійснювали на учителів історії, яким окремо проводили 19 лекцій відповідної тематики на конференції педагогів в грудні 1947 р. Лекції розробляли працівники інституту спільно із обкомом ВКП(б). Усі лекції були «просякнуті духом комунізму та соціалізму», стосувалися вони не тільки учителів історії, а й інших предметів. Звертаємо увагу на теми: «Про хиби і помилки в просвітленні патріотизму української літератури», «Ідейно-патріотичне виховання на уроках літератури», «Міжнародне становище СРСР» [4, арк. 1–10]. Таке тематично-змістове наповнення яскраво відобра-

жає державну політику в освітній сфері, контролювану органами управління. Нав'язувалася думка на педагогічній виставці у секціях про могутність СРСР – як «зразкову і єдино вірну серед інших європейських держав» [4, арк. 1–20].

Аналіз документів свідчить про те, що працівники інституту готували екзаменаційні питання з усіх предметів, план проведення іспитів та перевіряли у школах готовність до їх проведення. Зазначалися терміни: 2 травня – початок проведення іспитів, упродовж двох тижнів працівники інституту були перебували у школах Тернопільської обл. [4, арк. 1–45].

Під контролем Тернопільського обкому ВКП(б) працівники ТІУКВ розробляли плани масової роботи учителів області. Тематика була відповідною: «План відновлення та розвитку народного господарства СРСР», «Тридцята річниця Великої вітчизняної соціалістичної революції», «Міжнародне становище СРСР», «Маніфест комуністичної партії», «Досягнення радянської нації», «Вивчення біографії Леніна та Сталіна, як сильний засіб політичного виховання», тощо [4, арк. 1–30]. На 1947 р. підвищення кваліфікації учителів проводилося локально у містах Чортків, Бережани, Заліщики. 80 % лекцій читали методисти з ТІУКВ, 20 % – працівники обкому ВКП(б) і члени «Всесоюзного товариства по поширенню політичних та наукових знань» [4, арк. 1–45]. Така співпраця пояснювалася декількома чинниками: відсутністю відповідних педагогічних кадрів, розміщенням структурних органів, спільною агітаційною роботою.

Варто зауважити на посиленні військово-фізкультурної підготовки, програма якої передбачала проведення упродовж червня 1947 р. відповідних курсів для 196 учителів фізкультури [4, арк. 35]. Окремо йшлося про поширення педагогічних, наукових, політичних знань серед населення. Зокрема, проведено 50 лекцій у містах та селах області, що супроводжувалися демонстрацією кінокартин. Про проведену роботу працівників інституту повідомляла газета «Вільне життя» [8, арк. 11].

Окрім загального плану роботи ТІУКВ, окремо розроблявся план роботи кафедри і кожен методист мав індивідуальний план роботи у відповідності зі своїм освітнім профілем. Плани різнилися, але в загальному висвітлювали діяльність працівників та інституту. Основними пункти були – участь у виставці, організації педагогічних конференцій, публікації в методичних збірниках, супровідні плани кафедр та методистів. Останні планували свою роботу у відповідності

із загальними масовими заходами та особистого підвищення кваліфікації, через опрацювання та вивчення нових надходжень в бібліотечний фонд установи [8, арк. 11].

План ТІУКВ розпочинався аналізом екзаменаційних письмових робіт з математики, українській та російській мові та літературі у 7 і 10 кл. Увесь рік інститут фокусував роботу над складанням проєкту підготовки і проведення учительських конференцій і розробленням тематики виступів на них. До цих конференцій систематично проводили обласні наради учителів-керівників секційної роботи на конференціях учителів. Секцій було декілька: учителів-керівників, мови і літератури, викладачів історії і конституції, викладачів географії, математики-фізики, природознавства і хімії, фізкультурників, учителів і завучів шкіл, завідувачів методичними кабінетами і інспекторів шкіл, загалом 9 секцій. Суміжно організовували обласну педагогічну виставку для ознайомлення з актуальними питаннями освіти та методології [6, арк. 4].

Після обласних конференцій проводилися районні учительські конференції, на яких йшлося про основні тези обласної педагогічної конференції з питань освіти та ідейно-виховного процесу. Конференції присвячували різним датам. Наприклад, 30-річчя так званої «жовтневої революції». Методисти ТІУКВ систематично надавали практичну допомогу в роботі районним методичним об'єднанням. Проводили контрольні письмові роботи у школах області за першу чверть 1947–1948 н. р. з усіх предметів. Контрольовано оновлювалася тематика доповідей і лекцій методистів інституту. Періодично проводили перевірку 10 шкіл районів у зазначений період [6, арк. 7–12].

На основі основного плану ТІУКВ структурні підрозділи розробляли свій. Так, план роботи кафедри української мови та літератури ТІУКВ на березень-квітень 1948 р. передбачав аналіз контрольних письмових робіт з української мови та літератури, проведених у школах деяких районів; інформацію про стан викладання української літератури в школах Тернопільської обл.; підготовку двох доповідей «Про аналіз перевірки контрольних письмових робіт у школах» та «Елементи загального мовознавства»; участь у проведенні обласного семінару викладачів української і російської літератури; організацію виставки з розділу «Українська мова і література»; підготовку висновків про стан викладання української літератури в школах Тернопільської обл. [6, арк. 1–3].

Кращий досвід роботи учителів вивчався та поширювався серед освітян шляхом публікації статей у методичному збірнику, що поширювався в усіх школах області. Укомплектовувалися та видавалися пам'ятки про «піднесення» грамотності у другому півріччі, методичні матеріали про виховання учнів на уроках літератури і мови, вивчалася робота літературних гуртків, готувалися тексти контрольних робіт до перевідних іспитів у школах, таблиці, малюнки та інші експонати до розділу «Українська мова та література». Зверталася увага на укомплектування шкільних бібліотек художньою літературою. Основна увага в школах приділялася повторенню програмного матеріалу з попереднього курсу української літератури у 10-х класах [6, арк. 7–12].

Для прикладу наведемо індивідуальний план працівника ТІУКВ Ф. Дубовика, який працював за сумісництвом. У своєму плані він акцентував увагу над «особистісним» розвитком, читанням періодичної преси «Радянська освіта», «Вчительська газета», журналу «Математика в школі», «Радянська педагогіка», «Радянська школа» тощо. З метою підвищення ідейно-політичного й фахового рівня систематично опрацьовував періодичну пресу: «Правда», «Радянська Україна», планував опрацювати п'ятий розділ короткого курсу історії комуністичної партії і повторити четвертий. Прочитати твори: М. Гоголя «Мертві душі», Б. Полевого «Повість про справжню людину», О. Грибоєдова «Фараон» тощо. Підготувати доповідь для виступу на семінарі викладачів української та російської мови та літератури в одному з районів області. Планував долучитися до участі в складанні текстів письмових робіт з математики для перевідних класів. Підготував методичні матеріали для вчителів математики. Прочитати лекцію для учителів IV-х класів і викладачів математики про повторення програмового матеріалу з математики [6, арк. 3–4]. Такий обсяг роботи мав кожен методист і основне завдання полягало у підготовці методичних розробок, читанні лекцій освітянам, контролю за проведенням іспитів у школах та ідейно-політичний саморозвиток. Знаючи, що працювали вони за сумісництвом, якість методичної роботи ставимо під сумнів [6, арк. 7–12].

Окрім того, Ф. Дубовик планував упродовж квітня – до 15 травня підготувати питання в межах програми для відповідного класу з математики. Проконтролювати хід іспитів у школах Тербовлянського й Микулинецького районів, якість виконання ними письмових робіт і засвоєння програмного матеріалу. Розв'язати до 30 задач з

стереометрії та тригонометрії підвищеної складності [6, арк. 3–4]. Вважаємо, що окремі пункти його індивідуального плану були тотожними планам роботи інституту.

У акті обстеження ТІУКВ йшлося про те, що методист з російської мови та фізики Й. Великанов мав педагогічний стає роботи понад 30 років, виступав з доповідями й лекціями, забезпечував методичну роботу. Методист з математики з січня 1949 р. – учителька в школі, яка не працювала в інституті, хоча наказу про її звільнення з роботи не було. Методист початкових класів, з історії та з дошкільного виховання, роботу забезпечували на «добре». Двоє методистів з іноземної мови зі специфікою своєї роботою були «мало ознайомлені», адже працювали на посадах після закінчення інституту [5, арк. 2–3]. Кадрова проблема залишалася не вирішеною.

Важливе місце в ідейно-політичному вихованні посідало вивчення історії та конституції в дошкільному секторі. Про що свідчить план роботи кабінету історії та конституції на березень-квітень 1948 р. на основі методичної розробки на тему «Методи повторення історії СРСР та конституції і підготовка до іспитів та екзаменів з цих дисциплін». Вивчався досвід роботи кращих викладачів історії, що популяризувався серед учителів історії шляхом виступів на семінарах, конференціях, підготовці збірника розробок кращих уроків історії СРСР та конституції тощо. Перевірялося викладання історії та конституції, підготовки до іспитів з цих дисциплін не менше як у п'яти школах області [6, арк. 4–7].

Контролювалася підготовка та проведення одноденних «кущових» семінарів викладачів історії та конституції семирічних та середніх шкіл, робота кабінетів історії в середніх школах на основі методичної розробки «Як повинні бути устатковані історичні кабінети в середніх школах та зміст їхньої роботи». Вивчався і узагальнювався досвід кращих гуртків в школах області. Перевірялося не менше як у чотирьох районах роботу постійного діючого семінару марксистсько-ленінської підготовки учителів [6, арк. 5–6]. Суть роботи інституту зводилася до популяризації ідей правлячої влади та контролю дирекції школи за виконанням поставлених цілей.

ТІУКВ особливу увагу приділяв дошкільним закладам, як «першій інстанції» з виховання ідей марксизму-ленінізму, прищепленні на підсвідомому рівні «любові» до діючої політичної системи. Про це свідчить план роботи кабінету з дошкільного виховання на 1 вересня 1948 р.

Він складався з декількох пунктів, детально розписаних з акцентом виховної роботи та залученні колгоспів до матеріального забезпечення навчального процесу [7, арк. 15]. Відомо, що події раннього дитинства мають значний вплив на подальше формування світогляду особистості. Тому, до дошкільних закладів та дитбудинків ставилася мета комуністичного виховання дітей і вплив через них на батьків.

ТІУКВ втілював у життя основні завдання з виконання постанови ЦК ВКП(б) про заходи поліпшення роботи серед жінок в УРСР, через якість виховної роботи в дитячих садках області на основі застосування «Програмно-методичних вказівок для вихователя дитячого садка «Міністерство освіти УРСР та вести систематичну роботу по підвищенню ідейної та ділової кваліфікації працівників дитячих садків» [6, арк. 5–6].

Підвищували методичне керівництво дошкільними установами області через методичні об'єднання та систематичну роботу з активом дошкільних керівників методичних об'єднань. Вели пропаганду серед батьків через комуністичне виховання дітей дошкільного віку. «Приязнь» батьків здобували через забезпечення всім необхідним дитячих майданчиків, над якими мали шефство колгоспи [6, арк. 5–6]. Таким чином, освіта підростаючого покоління була під контролем радянської влади, що проводилася – від дитячих садочків – до «перевиховання» учительських кадрів області. Вдавалися не лише до агітаційного впливу, а й до психологічного.

У такому контексті проходили й масові заходи, як один з елементів поза навчальної роботи, що теж включався у методичну роботу. Передусім, організація семінарів з виховної роботи. Організували і проводили одноденні семінари для завідувачів санаторними дитячими садками, дводенні семінари-практикуми для вихователів дитячих садків і дошкільних дитбудинків на такі теми: «Доповідь про міжнародний стан СРСР», «Підготовча робота педагогічного колективу до свят – роль вихователя і музпрацівників в підготовчій роботі», «Практична допомога дитячих садків колгоспним дитячим майданчикам», «Відкриті заняття по розділу «Музичні заняття». Щороку проводилися педагогічні наради вихователів дитсадків, на яких розглядали питання культури виховання вивчаючи передовий досвід з журналу дошкільне виховання, тощо. Організували і проводили екзамени з «Програмно-методичним вказівкам для вихователя дитячого садка» [6, арк. 15–22].

Вихователі були окремою секцією роботи методичного об'єднання. Робота у цьому напрямку складалася з декількох пунктів. Окрім ведення документації, одним з яких виступала організацію «відкритих» занять керівників вихователів методичних об'єднань у містах: Чортків, Кременець, Бережани, Тернопіль, Бучач, перевіряли конспекти, збирали до районних ВНО [6, арк. 17–22]. Районні відділи народної освіти для дошкільних закладів організовували одноденні семінари у райцентрах, облаштовували виставки. Періодично перевіряли як проходить робота на колгоспних дитячих майданчиках у таких районах, як Велико-Глибочецький, Велико-Бірківський, Зборівський, Лановецький, Пробіжний, Тлустенецький, Буданівський, Гусятинський, Бережанський. Одночасно підвищували ідейно-політичний рівень вивченням короткого курсу з історії ВКП(б). Передплачували методичну літературу, журнал «Дошкільне виховання». Склали графік виїздів у районні дитсадочки: Ланівці (28 червня 1948 р.), Зборів (4 липня 1948 р.), Чортків (19–21 липня 1948 р.), Бучач (21–23 липня 1948 р.), Скалат (7–9 липня 1948 р.), Бережани (13–15 липня 1948 р.), Борщів (27–29 липня 1948 р.), з метою перевірки стану виховної роботи в дитячому садку і дитячих майданчиках [6, арк. 15–22]. Отже, систематичні перевірки, методичні консультації, підготовка методичних розробок, виїзди, організація виставок, свідчили про домінуючу роль радянської ідеології у навчально-виховному процесі.

У плані роботи ТІУКВ на перше півріччя 1948–1949 н. р. бракувало важливих розділів роботи: вивчення та популяризація кращого досвіду роботи учителів шкіл, інспекторів, організації консультацій для учителів, допомоги студентам-заочникам в навчанні, молодим та малодосвідченим учителям тощо [9, арк. 2–3]. Плани роботи за актом перевірки завідувачі кабінетами оформляли, але у практичній діяльності його не дотримувалися. План роботи інституту на перший квартал 1949 р. не складено в зв'язку із призначенням нового директора з січня поточного року. Директором призначено викладача педагогіки Бережанського педучилища, який до цього часу до роботи не приступав [9, арк. 2–3].

ТІУКВ у питаннях підвищення ідейно-політичного та фахового рівня працівників народної освіти готувався до запровадження єдиної системи підвищення кваліфікації учителів і працівників відділів народної освіти, формував списки із районів працівників, які мали бути «охоплені» навчанням за очно-заочною системою. Влітку

1949 р. інститут разом з ОВНО організував одномісячні курси підвищення кваліфікації працівників освіти, якими охоплено 665 осіб з них: завідувачів районними відділами народної освіти – 10, очільників районних педагогічних кабінетів – 20, інспекторів – 50. Організував передплату літератури методичного, педагогічного й політичного характеру в усі районні педагогічні кабінети Цей факт підтверджував, що «найактивніше» інститут працював влітку [9, арк. 2–3]. За 1948 н. р. їй надіслано учителям області на суму 40 тис. крб. Бібліотека інституту налічувала 3451 томів, з них 265 методичної літератури, 450 томів політичної і 2180 художньої літератури. Того ж року бібліотека поповнилася 1259 томами на суму 5 тис. крб. Вона обслуговувала працівників інституту, ОВНО, учителів міста й області [9, арк. 2–3]. Основне завдання якої полягало у популяризації радянської ідеології.

ТІУКВ організував в області «День вчителя», тому на семінарах «продукувалися» вказівки організаційного й методичного характеру його організації та проведення. Незважаючи на формальну «активність» в реалізації основі радянської ідеології у школі, під час перевірок виявлено, що ТІУКВ не мав приміщення та обладнання для кабінетів. Усі працівники інституту працювали за сумісництвом і не приділяли достатньо часу та уваги роботі в інституті. Графіку роботи методистів вказаних років в не було. Як наслідок, перевірка зробила висновки щодо покращення роботи ТІУКВ з аналізом складу інституту, укомплектування його досвідченими педагогами; виділенням приміщення з метою

організації необхідних кабінетів; запровадження єдиної системи підвищення кваліфікації учителів і працівників народної освіти; визначення контингенту працівників, які підлягали охопленню єдиною системою навчання; укомплектування очно-заочних курсів; посилення роботи з учителями біології – проведення відповідного семінару в області та районах; розробленні відповідної методичної літератури з практичною роботою; систематичним проведенням бесід, семінарів, лекцій з питань історії ВКП(б) й вивчення творів класиків марксизму-ленінізму тощо [9, арк. 2–3].

Отже, упродовж 1945–1950 рр. ТІУКВ спільно із ОВНО здійснював тотальний контроль за агітацією та пропагандою ідейного і партійного виховання учнівської молоді. Основну роботу проводили переважно влітку, адже більшість методистів інституту працювали за сумісництвом. Ідеологічна складова навчально-виховної діяльності ТІУКВ присутня в лекціях, тематиці семінарів, масових заходах та в усій діяльності загалом. Частка ідеологічного сегменту курсів підвищення кваліфікації складала майже четверту частину. Тим не менше, індивідуальний план роботи методиста насичено читанням політичної літератури, розробкою виступів перед педагогами області. Це звісно приводило до тотальної радянзації освітньої спільноти області. Основним інструментом для радянської влади у цьому напрямку ідейно-виховної роботи був ТІУКВ, ОВНО, методисти та інспектори шкіл, які здійснювали систематичний контроль над усіма освітніми закладами освіти області – від дитячих садочків – до шкіл.

Список літератури:

1. Держархів Тернопільської обл. Ф. 2062. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 41.
2. Там само. Спр. 4. Арк. 16.
3. Там само. Спр. 7. Арк. 10.
4. Там само. Спр. 11. Арк. 45.
5. Там само. Спр. 17. Арк. 24.
6. Там само. Спр. 32. Арк. 24.
7. Там само. Спр. 33. Арк. 64.
8. Там само. Спр. 35. Арк. 11.
9. Там само. Спр. 58 Арк. 6.
10. Кравчук Л. В. Радянська система освіти та її кадровий потенціал в новоутвореній Тернопільській області в період 1939–1941 рр. // Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр. 2015. Вип. 102 (11). С. 90–92.
11. Кравчук Л. В. Преса як засіб радянзації Тернопільщини в період радянської окупації (вересень 1939 – червень 1941) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2016. Вип. 46. С. 161–164.
12. Мартинів М. А. Особливості становлення і функціонування Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів (перша половина 40-х рр. ХХ ст.) // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки, 2022. Том 33 (72) № 3, С. 69–77.

13. Мартинів М. А. Особливості фінансового та матеріального становища Тернопільського інституту удосконалення кваліфікації вчителів 1945–1950 рр. // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія, 2022. Том 2 (47), С. 51–59.

14. Мартинів М. А. Організація та проведення курсів підвищення кваліфікації педагогів в Тернопільській області 1948 року // Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти. Тернопіль: ТОКШПО, 2022. С. 191–197.

15. Мартинів М. А. Особливості кадрової політики радянської влади у системі перепідготовки учительських кадрів у Тернопільській області в повоєнний період // П'яті Геретівські читання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Тернопіль: ТОКШПО, 2021. С. 166–171.

16. Полянський Ф. І. Українське шкільництво в умовах німецького окупаційного режиму на території Тернопільщини (1941–1944 рр.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя: ЗНУ, 2010. Вип. XXIX. С. 202–205.

Martyniv M.A. IDEOLOGICAL COMPONENT OF EDUCATIONAL ACTIVITIES OF THE TERNOPIL INSTITUTE FOR IMPROVEMENT OF TEACHERS' QUALIFICATIONS 1945–1950

The article analyzes the ideological component of the activities of the Ternopil Institute for Improvement of Teachers' Qualifications during 1945–1950. It examines the content of the methodologists' lecture material for teachers in the region, hourly load, and distribution of hours for the study of a particular topic. The study covers ideological agitation through the prism of Soviet patriotic education and party-communist influence, namely, the role of periodicals in shaping the world view of teachers in the Ternopil region. The focus is on the topics of methodological journals and the library fund of the Ternopil Institute for Improvement of Teachers' Qualifications. There is a tendency for frequent changes of full-time staff, their nationality.

Archival materials show a wide range of propaganda influence on teachers in the region through the mass media, lectures by the Institute's methodologists, advanced training courses, study of the experience of teaching subjects that were described and published in thematic pedagogical journals. The latter replenished the library collections of the Ternopil Institute for Improvement of Teachers' Qualifications in a significant amount, which is recorded in the Institute's inventory and accounting books. A large part of the illustrative material is devoted to the leaders of the ruling Communist Party: banners, symbols, portraits of various sizes, exhibitions of Soviet-style folk art. It is characteristic that the examination materials on the history of Ukraine or world history included predominately questions on the history of "people's" local or global revolutions approved by the Regional Department of Public Education of the Ternopil region, which, through the Institute, were further sent to secondary education institutions. The Ternopil Institute for Improvement of Teachers' Qualifications was an instrument of ideological influence on teachers in the region. Educational institutions were systematically inspected and controlled. Special attention is drawn to the ideological content of lectures, exhibitions, methodological developments, etc. The teachers in the region were controlled by methodologists of the Ternopil Institute for Improvement of Teachers' Qualifications through checks and reprimands, demonstrative dismissals in order to intimidate principals and teachers for failure to fulfill the tasks of ideological education of young students.

Key words: *Ternopil Institute for Improvement of Teachers' Qualifications, seminars, lectures, retraining of teachers, pedagogical meetings, district pedagogical offices, library fund of the Institute.*